

De diversiteit in levenslopen, consequenties voor de arbeidsmarkt

van den Heuvel, N., e.a. (2003). *Diversiteit in levenslopen, consequenties voor de arbeidsmarkt*. SISWO en Steunpunt WAV.

'De diversiteit in levenslopen en de consequenties voor de arbeidsmarkt' was het congressthema voor het in oktober 2002 in Rotterdam gehouden 3de Vlaams-Nederlandse Arbeidsmarktcongres. Dit congressthema sloot rechtstreeks aan bij het thema van de transitionele arbeidsmarkt dat centraal stond tijdens het in 2000 in Brussel gehouden 2de Vlaams-Nederlandse Arbeidsmarktcongres.

Van de recent gepubliceerde congresbundel werden een aantal congresbijdragen geselecteerd. In deze bijdrage nemen we u mee voor een verkenningstocht langs enkele van deze uitgekozen bijdragen.

Diversiteit in levenslopen toegenomen?

Het openingshoofdstuk *Arbeidsmarkt en levensloop: theorie, empirie en beleid* neemt de gehele levensloop in beschouwing. Uitgangspunt is de vaststelling dat de diversiteit in levenslopen is toegenomen. Met behulp van cohortegegevens wordt duidelijk gemaakt dat de trend naar groeiende arbeidsparticipatie van vrouwen zo goed als zeker verder zal doorzetten de komende jaren. Bij gebrek aan data is het op dit moment nog niet mogelijk alle relevante transitieadequaat in kaart te brengen en trends op het gebied van diversiteit verder door te trekken naar de toekomst. Daarvoor zijn de onderzoeksgegevens vooralsnog ontoereikend en zijn investeringen in panelstudies nodig. Schippers schetst verschillende theoretische benaderingen van de levensloop. Met behulp van het concept

van de transitionele arbeidsmarkt bespreekt hij de overgangskansen tussen verschillende posities op de arbeidsmarkt. De strategie van de tijdskeuzes in de levensloop wordt verder uitgewerkt voor de fase van de gezinsvorming aan de hand van drie opties: voltijdse participatie, de overgang van voltijd naar deeltijd en omgekeerd en tijdelijke loopbaanonderbreking/uittreding. Hierbij besteedt de auteur aandacht aan de gevolgen van loopbaanonderbreking voor de latere terugkeer op de arbeidsmarkt voor verschillende groepen vrouwen, onderscheiden naar opleidingsniveau en kindertal tijdens deze kritische gebeurtenissen in de levensloop.

De bijdrage *Arbeidsmarkttransities en aanboddiscrepanties* levert relevante verklaringen voor de dynamiek van de loopbaankeuzes vanuit het perspectief van transitie. De Koning e.a. gaan na in hoeverre werknemers discrepanties ervaren tussen

de omvang van de baan, de beloning en functie en de voor hen optimale situatie. De vraag wordt beantwoord of de genoemde discrepanties leiden tot transitie op de arbeidsmarkt. Vervolgens gaan de auteurs na of de gemaakte transitie bijdragen aan de afname van ervaren discrepanties. Overigens hoeven discrepanties niet de enige reden voor het maken van transitie te zijn.

Het blijkt dat de werktijdwensen een duidelijk effect hebben op de transitiekansen. Discrepanties tussen de gewenste en feitelijke werktijd vergroten de kans op een transitie die de gewenste arbeidsduur dichterbij brengt. Voor andere discrepanties, bijvoorbeeld op het gebied van beloning, hebben de onderzoekers op basis van de beschikbare gegevens van het OSA-panel geen effect van transitie kunnen vaststellen. De gegevens hebben betrekking op veranderingen in deeltijds en voltijds werk en niet op loopbaanonderbreking. In dit opzicht geeft het onderzoek indicaties dat transitie een duidelijke rol spelen bij de verbetering van de aansluiting van de arbeidssituatie op de preferenties in de werktijden van werknemers.

Sociale zekerheid loskoppelen van de arbeidsrelatie

In een sterk conceptueel georiënteerde bijdrage betogen Korver en Oeij dat de transitionele-arbeidsmarktbenadering zich goed leent om levenslopen te onderzoeken. Het stelsel van transitie dient niet alleen om de participatie van mensen te garanderen, maar ook om de risico's te verzekeren die met de verschillende transitie gepaard gaan. *Van baan tot loopbaan; op weg naar een werkbare transitionele arbeidsmarkt* gaat in op de vraag of om transitie mogelijk te maken en *employability* te bevorderen, een andere vorm van risicomanagement nodig is. Welke nieuwe vormen van regulering zijn wenselijk vanuit dit gezichtspunt en in hoeverre zijn arbeidsorganisaties berekend op een toenemende diversiteit in de vorm van flexibele loopbanen en loopbaanwensen van werknemers? Vanuit een systeemtheoretisch perspectief van de transitionele arbeidsmarkt bespreken de auteurs een aantal ontwerpeisen waaraan vanuit het oogpunt van optimale arbeidsparticipatie zou moeten worden voldaan. Een van de ontwerpeisen is de loskoppeling van de sociale zekerheid van de baan en de koppeling van de zekerheid aan de levens-

loopbaan. Op grond hiervan kan een aantal ontwerpregels worden afgeleid en toegepast op het niveau van de arbeidsrelatie. Zonder op deze plaats verder in te gaan op deze specifieke ontwerpregels leidt dat tot de conclusie dat voor een samenhangend sociaal en arbeidsmarktbeleid de eenheid van analyse (en van interventie) verschuift van de transitie naar de levensloopbaan. Dit staat vrij ver af van de huidige praktijk waarin de arbeidsrelatie centraal staat.

Levenslopen en zorgbeleid

In het hoofdstuk *Levenslopen tussen zorg en zekerheid. Zorg in het pensioenstelsel internationaal vergeleken* beschouwen Koopmans e.a. de nieuwe verantwoordelijkheidsverdeling in de zorg en de keuze om tijdelijk minder te werken of te stoppen met werken, als nieuwe sociale risico's. Het betreft risico's van inkomensverlies, de vermindering van de opbouw van het pensioen of het verloren gaan van aanspraken op de socialezekerheidsrechten. De auteurs onderzoeken of het zorgrisico, de tijd voor zorg in de vorm van deeltijdarbeid en loopbaanonderbreking, als nieuw sociaal risico in de pensioenstelsels in Nederland, België, Groot-Brittannië en Duitsland wordt onderkend en verdisconteerd. De toenemende diversiteit in levenslopen heeft consequenties voor de socialezekerheidsrechten, onbetaalde arbeid kent in het algemeen minder sociale bescherming dan betaalde arbeid. Voor alle vier de landen geldt dat er, ongeacht de meer publieke of private verantwoordelijkheidsverdeling, sprake is van een proces van heroriëntatie waarbij wordt getracht de sociale risico's van zorgverantwoordelijkheden gedeeltelijk te beperken en waarbij de eigen keuze een ruimere plaats krijgt. In het publieke deel is sprake van toenemende hersteloperaties met systemen van creditering van pensioenpremies, vrijwillige premiebetalingen en de verdiscontering van verzorgingsjaren.

De studie sluit aan bij het levensloopperspectief, waarbij de gevolgen van de keuze voor onbetaalde zorg en zich tijdelijk terugtrekken van de arbeidsmarkt nu eens worden gezien vanuit het gezichtspunt van inkomensrisico's die gedeeltelijk het resultaat zijn van eigen keuzes en tegelijkertijd de erkenning van deze vorm van onbetaalde arbeid als een nieuw sociaal risico. In dit verband wordt

ook van *life-course risks* gesproken (Esping Andersen, 1999). Verzekeringen dekken externe risico's, bij pensioenen is er een discussie over de grens met gebeurtenissen die het gevolg zijn van eigen keuzes en de publieke dekking van deze *manufactured risks* of 'interne' risico's die niet of nauwelijks op private wijze zijn te verzekeren. De oplossingen zijn per land divers, zo concluderen de auteurs, maar gemeenschappelijk is dat *manufactured risks* een plaats krijgen binnen het pensioenstelsel. Het hoofdstuk over *Het oneigenlijke gebruik van werkloosheidsuitkeringen als zorguitkering* van De Lathouwer e.a. is een mooie illustratie van de impact van het institutionele bestel op arbeidsmarktgedrag en in dit geval op de levensloop van Belgische vrouwen. In België is een publiek discours gaande dat werkloze vrouwen de werkloosheidsuitkering niet langer gebruiken om naar werk te zoeken maar de facto benutten als een soort 'zorguitkering', min of meer als een oplossing voor de moeilijke combinatie van arbeid en zorg. Het blijkt dat er een significant maar klein verschil bestaat in het effect van de recent toegepaste activeringsmaatregel voor deze groep werkloze vrouwen ten opzichte van een vergelijkbare groep vrouwen die niet onder deze maatregel (schorsingsartikel) vallen. Na een vaak langdurige loopbaanonderbreking hebben vrouwen een meer dan gemiddelde voorkeur voor deeltijdarbeid, zo blijkt uit het herintredepatroon. Een groot gedeelte van de vrouwen (circa zeventig procent) ziet op termijn af van terugkeer op de arbeidsmarkt. De duur van de werkloosheid is van invloed op de herintrededekans. Een

vroegtijdige arbeidsbemiddeling wordt als een effectieve activeringsmaatregel gezien in dit verband. Het blijkt dat de combinatieproblematiek, in het bijzonder de zorg voor kinderen, als drempel voor herintrede wordt gezien. Het belang van de fasen in de levensloop blijkt ook uit andere determinanten zoals leeftijd op de herintrededekans. Het gebruik van passende instrumenten wordt met dit onderzoek geïllustreerd en bepleit middels een verdere uitbouw van het zorgstelsel en een gezinsvriendelijk beleid.

Nick van den Heuvel
SISWO

Literatuur

- Liefbroer, A.C., & P.A. Dykstra (2000). *Levenslopen in verandering. Een studie naar de ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Den Haag: Sdu Uitgevers (WRR Voorstudies en achtergronden V 107).
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Leroy, F. (2002). Participe présent ou participe passé? Naar een ontspannen arbeidsbestel in een gulzige welvaartsstaat. *OVER WERK*, 12(4), 24-29.
- SZW (2002). *Verkenning Levensloop. Beleidsopties voor leren, werken, zorgen en wonen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Schippers, J. (2001). *De vraag naar diversiteit*. Oratie Universiteit Utrecht.